

Образац бр.1.

ПРИЈАВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Молим да ми се одобри рад на докторској дисертацији под насловом:

КОНСТРУКЦИЈА РОМАНТИЧНЕ ЉУБАВИ У СРПСКОМ ГРАЂАНСКОМ
ДРУШТВУ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 19. ВЕКА

У току припреме пријаве докторске дисертације консултовала сам се са:
проф. др Слободаном Марковићем и др Иваном Пантелић

Прилози:

1. Оверена фотокопија дипломе о завршеним основним студијама
2. Оверена фотокопија дипломе о завршеним мастер студијама
3. Скица:
 - 3.1. Предмет и циљ дисертације (показати да је реч о оригиналној идеји, значајној за развој науке, њену примену, односно развој научне мисли уопште)
 - 3.2. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању (хипотезе које ће се научно потврдити или оборити)
 - 3.3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације
 - 3.4. Методе које ће се у истраживању применити
 - 3.5. Очекивани резултати и научни допринос
 - 3.6. Списак селективне литературе
 - 3.7. Списак објављених радова кандидата
 - 3.8. Радна биографија кандидата

Подносилац пријаве:

Марђоновић (Сенка) Миња
(презиме, име родитеља, име)

1. Предмет и циљ дисертације

Истраживање је засновано на мултидисциплинарном приступу који повезује студије културе, студије периодике, историју емоција, родне теорије и теорије афекта, са циљем анализе конструкције романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века¹.

Предмет истраживања јесте романтична љубав као културно и друштвено историјски конструисан феномен, посматран кроз однос између нормативних модела и конкретних друштвених пракси. У том смислу, љубав се не разуме као универзална и приватна емоција, већ као део ширег друштвеног поретка у којем учествује у обликовању родних идентитета, моралних норми и образаца интимности (Illouz 1997, 17–22), при чему се, ослањајући се на теорије афекта, емоције сагледавају као релациони и друштвено циркулишући феномени који учествују у производњи и одржавању друштвених односа моћи, као и у нормативном усмеравању субјеката ка одређеним идеалима, попут среће и пожељних облика интимности (Ahmed 2014, 1–3; Ahmed 2010, 21–49).

Теоријски оквир истраживања ослања се на мултидисциплинарне увиде о роду и сексуалности. Анализа Волфганга Шмалеа (Wolfgang Schmale) о историји мушкости, заснована на концепту хегемоне мушкости Рејвин Конел (Raewyn Connell), омогућава разумевање мушкости као историјски и друштвено конструисаног модела који нормира родне односе и очекивања у сфери љубави, брака и сексуалности (Connell 1995, 76–81). У том контексту, род се, ослањајући се на истраживања Џоан Скот (Joan Scott), сагледава као аналитичка категорија која означава примарни начин означавања односа моћи, чиме се омогућава тумачење љубави, брака и сексуалности као поља у којима се ти односи артикулишу и одржавају (Scott 1986, 1067–1068).

Овај нормативни оквир додатно се разматра кроз теорију полног уговора Керол Пејтмен (Carole Pateman), која указује на институционалне механизме репродукције родне хијерархије кроз брак и друштвене односе (Pejtmen 2001, 125–130). У оквиру класичних теорија друштвеног уговора, нарочито код Џона Лока (John Locke), долази до

¹ Србија је током већег дела 19. века остала изразито рурално друштво, са око 90% становништва у руралним срединама, док је и на самом крају века, 1900. године, тај удео износио око 86% (Marković, 2023, 47). У том смислу, под грађанским друштвом не подразумева се искључиво становништво које живи у градовима, већ друштвени слој који усваја грађанске норме, вредности и обрасце понашања. Овај појам обухвата и шире процесе модернизације и европеизације, кроз које се обликују институције, културни модели и друштвени односи карактеристични за грађанско друштво.

раздвајања политичке и породичне сфере, при чему породични односи задржавају хијерархијску структуру власти чиме се брак може анализирати као кључна институција регулације родних односа (Pejtmen 2001, 60–63). Овај институционални оквир може се додатно разумети кроз увид Карен Офен (Karen Offen), која указује да је „мушка хегемонија уписана у владајуће законе, институције и праксе“ (Offen 2000, 83).

Истовремено, полазећи од анализа Питера Геја (Peter Gay), грађанска култура 19. века не посматра се као хомогени и доследни систем норми, већ као простор унутрашњих контрадикција између јавно прописаног морала и приватних пракси (Gay 2002, 91–131). Ова перспектива омогућава да се романтична љубав анализира не само као механизам репродукције друштвених норми, већ и као простор њиховог преговарања и преиспитивања. У том оквиру, студија Робера Мишамбледа (Robert Muchembled) о историји сексуалности указује на начине на које културне норме и моралне представе обликују сексуално понашање и емоционалне праксе (Mišambled 2016, 219–225), док Мишел Фуко (Michel Foucault) сексуалност концептуализује као дискурзивно и политички регулисано поље у којем се производе родни идентитети и легитимишу односи моћи (Fuko 1978, 12–16). Ови теоријски приступи омогућавају анализу сексуалности као саставног дела конструкције романтичне љубави. У том контексту, феномен проституције анализира се као кључно место испољавања напетости између нормативног моралног поретка и конкретних друштвених пракси. Док се у јавном дискурсу инсистира на идеалима моралне исправности, чедности и контроле сексуалности, историјски извори показују постојање институционално регулисане, али истовремено друштвено толерисане проституције, што јасно указује на раскорак између норми и праксе (Јовановић 1997, 9–13). Овај раскорак може се тумачити као један од кључних облика двојаког морала, у оквиру којег се јавни морални поредак одржава кроз нормативне забране, док се у сфери свакодневице те норме систематски нарушавају.

Емпиријски корпус истраживања обухвата пре свега периодику, књижевне текстове, мемоаре и дневнике. Студије периодике омогућавају анализу начина на који су идеје о љубави, моралу, роду и сексуалности артикулисане у јавном дискурсу, као и начина на који су те норме дистрибуиране међу различитим друштвеним слојевима, што је у складу са савременим приступима студија периодике, који периодику посматрају као простор формирања јавности и артикулације друштвених норми (Бараћ 2015, 48–53). Истовремено, периодика се посматра и као простор у којем се испољавају контрадикције између нормативних модела и њихових друштвених артикулација (Бараћ 2015, 56–57). У том погледу, приватне праксе не третирају се као непосредно доступна стварност, већ

као наративно посредована искуства, у складу са савременим приступима анализи личних наратива који наглашавају њихову конструктивну и родно условљену природу (Summerfield 2019, 5–8).

Посебан значај имају часописи и листови попут *Младе Србадије*, *Јавора* и *Бубња*, као и женски листови *Женски свет* и *Домаћица*, који омогућавају увид у различите дискурзивне регистре љубави и родних односа. Реч је о књижевним, културним и друштвеним листовима друге половине 19. века, који су излазили у различитим периодима и представљали значајне медије формирања јавног мњења и грађанских вредности. Док су листови попут *Младе Србадије*, *Јавора* и *Бубња* били усмерени ка широј читалачкој публици и обухватили књижевне и друштвене теме, женски листови, попут *Женског света* и *Домаћице*, имали су израженију нормативно-педагошку функцију у обликовању родних улога, морала и модела понашања. У тим изворима могуће је пратити како се љубав обликује као морална дужност, али и као простор нових облика емотивности и друштвене критике, посебно у текстовима Драге Дејановић² књижевнице и јавне делатнице друге половине 19. века.

Поред деветнаестовековне периодике, значајан део корпуса чине књижевни текстови, попут *Девојачког романа* Драге Гавриловић³, књижевнице с краја 19. века, као и путописи Јелене Димитријевић⁴, књижевнице и жене путописца с краја 19. и почетка 20. века, који омогућавају анализу родних и културних разлика и њихових интерпретација из женске перспективе.

Анализа ових извора омогућава праћење процеса културног трансфера, кроз које српско друштво усваја и трансформише западноевропске моделе грађанске љубави и морала, пре свега из Француске, Енглеске и Хабзбуршке монархије. Ови процеси одвијају се у оквиру шире динамике европеизације, чије токове и специфичности у

² Драга Дејановић (1840–1871) била је српска књижевница, учитељица и јавна делатница, чији текстови обухватају питања образовања жена, брака и друштвеног положаја жена у 19. веку. Њени радови представљају значајан извор за проучавање раних облика артикулације родних питања у српском грађанском друштву. О њеном животу и делу видети: Žarka Svirčev, *Portret prethodnice: Draga Dejanović*, Већеј: Gradsko pozorište Већеј, 2018.

³ Драга Гавриловић (1854–1917) била је српска књижевница, ауторка првог српског романа написаног од стране жене. Њено дело пружа значајан увид у представе о женском искуству, браку и друштвеним очекивањима у српском грађанском друштву краја 19. века. О њеном животу и делу видети: Светлана Томић (ур.), *Valorizacija razlike: Zbornik radova sa naučnog skupa o Dragi Gavrilović (1854–1917)*, Beograd: KIZ Altera, 2013.

⁴ Јелена Димитријевић (1862–1945) била је српска књижевница и жена путописац, чији текстови нуде увид у родне односе, културне разлике и положај жена у различитим друштвеним контекстима, посебно у оквиру османског и српског друштва. О њеном животу и делу видети: *Knjiženstvo: teorija i istorija ženske književnosti na srpskom jeziku do 1915. godine*, одредница „Jelena J. Dimitrijević“, доступно на: <http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/autorke/jelena-j-dimitrijevic> (приступљено 6. 6. 2026).

српском контексту друге половине 19. века разматра историчар Слободан Марковић (Markovich, 2023; 2025). Ова динамика може се пратити и на нивоу институционалних облика, посебно у домену брака, као кључне институције регулисања родних односа и интимности, чије правне и друштвене трансформације у српском друштву 19. века анализира историчарка Александра Вулетић (2008).

Истовремено, потребно је имати у виду садржајна ограничења доступних извора, будући да су они знатно богатији за урбане средине, док рурални контекст остаје слабије документован, што представља општи проблем истраживања модернизације и европеизације у Србији 19. века.

Додатни извор чине мемоари и дневници јавних и културних актера и актерки, који омогућавају увид у приватну сферу и индивидуалне емоционалне праксе. Посебан значај имају дневници Николе Крстића⁵ и Танасија Миленковића⁶, као и мемоари Савке Суботић⁷ и краљице Наталије Обреновић⁸, који пружају увид у начине на које се лична искуства љубави, брака и друштвених очекивања обликују у односу на доминантне норме.

На основу овако дефинисаног теоријског и емпиријског оквира, циљ истраживања јесте да анализира како су романтична љубав, схваћена као културно и историјски варијабилан концепт (Башић 2021, 71–72), брак и сексуалност обликовани у српском грађанском друштву друге половине 19. века, на који начин су се кроз њих репродуковали и преиспитивали родни поретци, као и како су јавни дискурси и приватне праксе међусобно деловали у формирању образаца интимности.

Посебна пажња посвећује се односу између нормативних идеала и конкретних друштвених пракси, укључујући феномен проституције, који се анализира као кључни показатељ постојања двојакних моралних стандарда у грађанском друштву. Истраживање посебну пажњу посвећује питању постојања двоструких моралних стандарда у погледу родно диференциране сексуалности, при чему се мушка сексуална слобода у јавном дискурсу често толерише и легитимише, док се женска сексуалност нормативно

⁵ Никола Крстић (1829–1902) био је српски правник и државни службеник, а његови дневници представљају значајан извор за проучавање свакодневног живота и друштвених односа у Србији друге половине 19. века.

⁶ Танасије Миленковић (1852–1918) био је српски чиновник, чији дневнички записи пружају увид у приватне и друштвене аспекте живота у српском грађанском окружењу.

⁷ Савка Суботић (1834–1918) била је српска добротворка и јавна делатница, чији мемоари осветљавају положај жена и друштвене односе у српском друштву 19. века.

⁸ Наталија Обреновић (1859–1941), кнегиња и краљица Србије, у својим мемоарима пружа увид у дворски живот, брачне односе и родне норме у вишим друштвеним слојевима.

ограничава и морално санкционише. Истовремено, овај феномен се сагледава и кроз призму већ дефинисаног двојаког морала, односно кроз раздвајање између јавно нормираног моралног поретка и приватних пракси које од тих норми одступају (Mišambled 2016, 178–179, 191). На тај начин, двоструки морални стандарди функционишу унутар ширег оквира двојаког морала, где се јавни дискурс о чедности, брачној верности и моралној исправности налази у напетости са стварним обрасцима понашања у сфери интиме. Овакво појмовно разграничење омогућава прецизнију анализу контрадикција грађанског друштва, у којем се родни поредак истовремено репродукује кроз нормативне забране и дестабилизује кроз свакодневне праксе које те забране поткопавају.

Коначно, истраживање тежи да идентификује механизме културног трансфера и локалне адаптације кроз које су западноевропски модели љубави и моралног понашања интегрисани у српски друштвени контекст, чиме се формира специфичан, хибридни модел грађанске интимности и родних односа у српском грађанском друштву.

2. Категоријално-појмовни апарат

Појам романтичне љубави у овом истраживању анализира се као културни конструкт који повезује индивидуалну субјективност са грађанском идеологијом моралног и друштвеног поретка. Ослањајући се на Ив Илуз (Eve Illouz) романтична љубав се не посматра као спонтано и природно осећање, већ као културно посредована пракса чија су значења обликована медијима, потрошачком културом и ширим друштвеним структурама (Illouz, 1997, 17–22). Полазећи од концепта „структуре осећања“ Рејмонда Вилијамса (Raymond Williams), љубав се тумачи као место укрштања доминантних, резидуалних и емергентних вредности грађанске културе (Williams 1977, 121–135). Овај концепт омогућава да се емоције не посматрају као унутрашња стања, већ као културно регулисане праксе, што разрађује и Вилијам Реди (William Reddy) (Reddy 2001, 97–106). У том смислу, емоције се могу разумети и као афективне праксе које циркулишу унутар друштвених односа и учествују у обликовању колективних норми и вредности (Ahmed, 2014, 8–12).

Конструкција романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века сагледава се као резултат сложеног процеса културног трансфера, у којем долази до преплитања увезених грађанских модела са локалним друштвеним нормама и моралним вредностима (Simić 2023b, 93–108). У том смислу, љубав се не може разумети

као универзална категорија, већ као историјски специфичан наратив који се трансформише у конкретном друштвеном контексту. На тај начин, романтична љубав се у овом истраживању не посматра изоловано, већ као чвориште у којем се укрштају механизми родне регулације, моралне норме и друштвене праксе, што омогућава анализу њене улоге у ширем процесу формирања грађанског друштва.

Увођење концепта хегемоне мушкости, развијеног код Конел и даље разрађеног у историјским анализама Волфганга Шмалеа, омогућава разумевање мушкости као друштвено конструисане и историјски варијабилне категорије⁹. Имајући у виду да ови модели мушкости у српски контекст продиру посредством културног трансфера, они се не преузимају механички, већ се трансформишу у процесу хибридизације. Хибридизација се у овом истраживању разуме као процес у којем доминантни културни обрасци бивају селективно усвајани, преобликовани и интегрисани у локалне системе значења, што доводи до формирања специфичних конфигурација родних и емотивних односа (Bhabha, 1994 ; Burke, 2009).

У српском друштву 19. века овај процес одвија се у оквиру снажног утицаја патријархалног морала и религијских институција. Све до 1945. године, грађански брак у Србији функционише у оквиру црквеног система, што значи да се правна и морална регулација брака ослања на норме Српске православне цркве (Cvejić-Jančić 2009, 66). Отуда очинска, односно мужевљева власт представља темељ не само породичног већ и правног поретка, кодификованог у Српском грађанском законик у 1844. године (Cvejić-Jančić 2009, 63). Одредбе овог законика јасно указују на институционалну неједнакост унутар брака. Тако се прописује да је муж дужан да издржава своју жену за живота, али и након смрти, уколико она задржи његово име, што упућује на правно регулисану зависност жене од мужевљеве породице.¹⁰ Посебно је индикативан члан 920 Српског грађанског законика, према којем се „малољетнима уподобљавају сви они који не могу или им је забрањено сопственим имањем руковати; такви су ума лишени, распикуће судом проглашене, пропалице, презадуженици чије је имање под стечајем, као и удате жене за живота мужевљева“, чиме се удата жена експлицитно сврстава у категорију правно ограничено способних лица (Drašković; Popović Obradović, 1998).

У ширем европском контексту, овај период обележава доминација викторијанског моралног модела, који подразумева строгу регулацију сексуалности и

⁹ Поред хегемоне мушкости, Шмале разликује и „компликовану“ и „потиснуту“ мушкост, чиме указује на унутрашње хијерархије и тензије унутар самог појма мушкости (Šmale, 2003).

¹⁰ Српски грађански законик (1844), члан 412.

јасну поделу родних улога. Жене се конструишу као морално чисте, пасивне и везане за приватну сферу, док се мушкарци позиционирају као носиоци јавног живота и ауторитета. Како показује Робер Мишамблед, овај модел не доводи до стварног сузбијања сексуалности, већ до њене двоструке организације — јавне контроле и приватне експанзије. У том контексту долази до изразите дихотомије између нормативног морала и стварних пракси. Док се у јавном дискурсу афирмише идеал умерености и брачне сексуалности, у приватној сфери долази до ширења проституције, ванбрачних односа и скривених облика интимности. Проституција се тако не јавља као девијација, већ као структурни елемент грађанског моралног поретка (Mišambled 2016, 178-179, 191). Овакво разумевање не доводи у питање постојање репресивног карактера викторијанског моралног режима, већ га прецизније одређује: репресија се не испољава као потпуно сузбијање сексуалности, већ као њена нормативна регулација и родно асиметрична контрола. Како показује Питер Геј, грађанска култура 19. века истовремено је производила строге моралне норме и омогућавала одређени степен еротске праксе, нарочито унутар брака, што указује на структурни јаз између идеала и друштвене стварности (Gay 2002, 77–78).

Овај парадокс може се јасно пратити и у српском контексту, уз напомену да узансе викторијанског типа сексуалне моралности долазе, уз одређено закашњење у Србију. Дневници првог београдског начелника полиције, Николе Крстића, представљају драгоцен извор за анализу приватних емоционалних пракси, показујући како појединац истовремено учествује у репродукцији јавног морала и његовом кршењу. Његови записи сведоче о постојању интимних односа, емотивних конфликта и сексуалних пракси које одступају од доминантних норми (Крстић 2005, II, 92-94). Сличне увиде пружају и записи првог школованог београдског полицајца Танасија Миленковића, који указују на ширење проституције у Београду и њено постепено прихватање у различитим друштвеним слојевима. Миленковић експлицитно указује на трансформацију друштвених норми, бележећи да: „Српкиње су се гнушале тога стиднога посла. А сада се тога примају чак и девојке са села“ (Milenković 2023, III sveska, 152). Овај запис сведочи о процесу ширења пракси које су раније биле маргинализоване, али и о продору урбаних образаца понашања у шири друштвени контекст. Истовремено, он потврђује тезу о постојању структурног јаза између нормативног моралног оквира и стварних друштвених пракси, што представља једну од кључних аналитичких линија овог истраживања. О томе сведочи и случај београдске проститутке Кате Несибе, која је током прве половине 19. века водила правну борбу за сопствена права, указујући на

противречности између нормативног моралног поретка и стварних друштвених пракси (Јанковић и Михајловић 2014). Њен случај показује да проституција није у првој половини 19. века маргинална девијација, већ интегрални елемент друштвеног система који истовремено производи и прикрива сопствене моралне тензије.

Паралелно са овим процесима, у европском и српском контексту развија се и рана феминистичка мисао. Карен Офен показује да се „женско питање“ артикулише у Европи и пре 19. века, и у оквиру просветитељства (Offen 2000, 25–40), док у српском контексту Светозар Марковић бележи да оно постаје тема јавног дискурса тек у другој половини 19. века (Марковић 1987, 68). Значај мисли Светозара Марковића о браку и женској еманципацији истиче и анализа Ане Столић о феминистичким аспектима његове друштвене мисли (Столић 2015, 49–60).

Феминистичке идеје у овом периоду често се јављају у оквиру критике брака као институције. У том смислу, значајна је и веза са европским радикалним феминизмом, где ауторке попут Моне Керд (Mona Caird) заступају концепт слободног брака заснованог на равноправности и аутономији партнера (Heilmann 1966, 69–70). Ове идеје налазе одјек и у српској интелектуалној средини, нарочито у текстовима Драге Дејановић (*Еманципација Српкиња, Две-три речи Српкињама, Српским мајкама*) (Дејановић 1871).

У овом истраживању, појам феминизма користи се у ширем историјском значењу, као сваки облик јавног деловања усмерен на побољшање положаја жена, без обзира на терминолошку самосвест актера (Offen 2000, 45–50). У том смислу, Офен указује и на разлику између индивидуалистичких и релационих приступа феминизму: први наглашавају правну једнакост и индивидуална права жена, док други полазе од друштвених односа полова и усмеравају се ка трансформацији тих односа, а не само ка формалној једнакости (Offen 2000, 19–25).

На основу овако дефинисаног категоријално-појмовног апарата, романтична љубав се посматра као динамичко поље у којем се укрштају родни односи, моралне норме, културни трансфери и индивидуалне праксе. Управо у том пресеку постаје могуће анализирати како се у српском грађанском друштву друге половине 19. века формирају специфични облици интимности, као резултат континуираног преговарања између нормативних идеала и друштвене стварности.

1.2. Операционално одређење предмета истраживања

Предмет истраживања

Предмет овог истраживања — конструкција романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века — обухвата низ културних, друштвених и институционалних чинилаца који обликују искуство и дискурс о љубави, браку и родним улогама. Романтична љубав се у том смислу сагледава као културно посредована емоција и друштвена норма, у којој се индивидуална жеља конституише у односу на друштвена очекивања и нормативне обрасце понашања. У том смислу, ова очекивања функционишу унутар хетеронормативног оквира, који дефинише легитимне облике интимности и истовремено маргинализује или санкционише алтернативне облике сексуалности.

Брак и полни уговор посматрају се као институционализовани механизми репродукције родне хијерархије и контроле женског тела, док хегемона мушкост функционише као нормативни оквир који дефинише друштвено прихватљиве моделе мушког понашања у оквиру грађанског поретка, на основу којег се истовремено (про)изводе и друштвено неприхватљиве норме женског понашања. Институционални чиниоци, укључујући црквено регулисање брака, правни оквир и моралне наративе које посредује периодика, обликују како јавни тако и приватни дискурс о љубави и сексуалности. У том контексту, сексуалност и проституција не представљају девијацију система, већ функционишу као његов конститутивни део, указујући на емпиријску артикулацију већ дефинисаног двојаког морала, као раздвајања јавног, нормативно прописаног моралног поретка и приватних пракси које од тих норми одступају.

Анализа наведених чинилаца омогућава сагледавање романтичне љубави у ширем контексту културне модернизације, родне неједнакости и моралног режима српског грађанског друштва у другој половини 19. века. У том контексту, посебан значај има рана артикулација концепта женске еманципације у јавном простору, како кроз деловање организација и интелектуалних кругова, тако и кроз периодiku, у којој се први пут систематски заговара родна равноправност и образовна, политичка и економска

еманципација жена.¹¹ Ови процеси одвијају се у дијалогу са ширим европским интелектуалним токовима, у оквиру којих се већ од 18. века артикулишу критике положаја жена и механизма њихове друштвене подређености¹², док се сам појам феминизма као аналитичка и политичка категорија уобличава тек крајем 19. века.¹³

Временско одређење предмета истраживања

Истраживање обухвата период од средине 19. века до почетка 20. века, који се у ширем историјском оквиру може разумети кроз концепт „дугог 19. века“, који је формулисао Ерик Хобсбаум (Eric Hobsbawm), одређујући га као раздобље од 1789. до 1914. године, док „кратки 20. век“ обухвата период од 1914. до 1989. године (Hobsbawm 1995, 1–4). У наведеном периоду Србија стиче независност од Османског царства на Берлинском конгресу 1878. године, чиме започиње процес интензивне изградње модерне државе. Формирају се и учвршћују институције политичког и културног живота, а посебно значајан период представља владавина кнез Михаила Обреновић који се у историографији означава као један од кључних актера модернизације Београда.¹⁴

У том периоду долази до развоја институција модерне државе — успостављања Народне скупштине Србије, развоја школства и културних институција, укључујући Народно позориште у Београду, као и процеса стандардизације језика и културе. Паралелно са тим, убрзава се процес европеизације, који подразумева продор и локалну адаптацију западноевропских модела грађанског морала, романтичне љубави и родних односа.

У оквиру ових процеса долази до хибридизације између увезених грађанских норми и постојећих патријархалних образаца, што омогућава анализу специфичности

¹¹ Уједињена омладина српска (1866–1871) представљала је прву организацију у српском друштву која је у свом статуту предвиђала могућност чланства жена и јавно заговарала родну равноправност, укључујући право жена на образовање, политичко учешће и економску самосталност (Vuletić 1998, 235–250).

¹² Рана артикулација женског питања у европском контексту може се пратити још у 18. веку, када ауторке попут Шарлоте Норденфлихт (Hedvig Charlotta Nordenflycht) критикују друштвене механизме потчињавања жена и указују на улогу васпитања и културних норми у производњи родне неједнакости (Ofen 2000, 40).

¹³ Термини „феминизам“ и „феминисткиња“ појављују се тек крајем 19. века; једна од првих која их користи била је Ибертина Оклер (Hubertine Auclert), која од 1882. године у свом листу *La Citoyenne (Gradanka)* њима означава политичко деловање за права жена. Термини се шире европским јавним простором током 1890-их година (Ofen 2000, 19–20).

¹⁴ Феликс Каниц у својим путописним записима *Србија, земља и становништво* означава кнеза Михаила Обреновића као кључну фигуру у процесу модернизације Београда (Вулећић 2002, 106) што упућује на његову значајну улогу у процесима институционалне и урбане трансформације српске престонице у другој половини 19. века, а што је у складу са оценама његове владавине у домаћој историографији (Jovanović 1990b).

српског друштвеног контекста. Управо у овом периоду почиње јаснија и систематичнија артикулација концепта женске еманципације женског питања у српском друштву, која се пре свега огледа у растућој друштвеној агенсности жена и њиховом јавном, организованом деловању кроз различита женска друштва и облике удруживања (Милановић 2020, 41–42). Као последица ових процеса, женско питање добија и своју дискурзивну артикулацију у периодици, јавним расправама и књижевности.

Просторно одређење предмета истраживања

Истраживање се односи на простор Кнежевине и Краљевине Србије, са посебним фокусом на урбане средине у којима се најинтензивније артикулишу грађанске норме и културни обрасци. Централно место заузима Београд као политичко, административно и културно средиште, у којем се концентришу институције, штампа и јавни дискурс релевантан за анализу љубави, брака и родних односа. Поред Београда, истраживање обухвата и друга већа урбана средишта Србије, попут Шапца, Пожареваца и Смедерева¹⁵, у којима се, кроз периодичку, мемоарску грађу и друге објављене изворе, могу пратити процеси модернизације, европеизације и трансформације моралних и емоционалних норми. С обзиром на природу коришћене грађе, истраживање обухвата и шири културни простор српских елита унутар Хабзбуршке монархије, пре свега Нови Сад, чији је значај посебно релевантан у контексту деловања ауторки попут Савка Суботић и Драга Дејановић. Иако су ове актерке делимично деловале и у Србији, њихови еманципаторски концепти у великој мери су обликовани у угарском друштвено-културном контексту, што указује на значај културних трансфера у формирању локалних образаца родних односа.

Просторно одређење истраживања условљено је и природом извора: периодика, књижевни текстови и мемоари превасходно настају у урбаним срединама, што значи да је анализа усмерена на грађанску културу у градском контексту, док је рурални простор присутан посредно, кроз дискурсе и представе које о њему производи грађанска елита¹⁶.

Истраживање се превасходно заснива на анализи периодике, мемоара, дневника и књижевних текстова, док ће архивска грађа бити коришћена допунски, у мери у којој

¹⁵ Поред Београда, урбани развој у другој половини 19. века бележе и Шабац, Пожаревац и Смедерево, као значајни регионални центри друштвених и културних промена (Вулетић 2002, 106).

¹⁶ Доминација урбаних средина у историјским изворима представља опште методолошко ограничење у истраживањима модернизације и грађанског друштва, будући да се периодика, књижевност и мемоарска грађа најчешће производе у градским центрима, док руралне праксе остају слабије документоване и доступне углавном посредно, кроз перспективу грађанске елите (Simić 2023a, 87–98; Markovich 2023, 45–91).

се током истраживања покаже релевантном и доступном за анализу односа између јавног дискурса и приватних пракси.

Научно-дисциплинарно одређење предмета истраживања

Дисертација се дисциплинарно одређује као мултидисциплинарно истраживање у оквиру студија културе, са снажним упориштем у културно-историјској анализи, историји емоција и родној теорији. Истраживање је усмерено на проучавање емоционалних и моралних режима грађанског друштва 19. века, као и на анализу начина на који се кроз њих конструишу родни односи, обрасци интимности и шири друштвени поредак.

1.3. Циљеви истраживања

Циљ дисертације је да се аналитички истражи како је у грађанској култури Србије друге половине 19. века обликована и нормирана романтична љубав, и како је она учествовала у конструисању родних идентитета, моралних норми и културних образаца емоција. Посебна пажња посвећена је вези између јавног дискурса периодике и приватних искустава, на примеру дневника и мемоара, како би се сагледала напетост између индивидуалних осећања и друштвено регулисаних норми. Истраживање тежи да покаже како су емоције, љубав и морал историјски обликоване категорије, те да допринесе разумевању културне регулације осећања и родних односа у контексту процеса грађанске модернизације Србије.

Истраживачка питања

- 1. На који начин су западноевропски модели грађанске љубави и моралних норми (Енглеска, Француска, Хабзбуршка монархија) утицали на формирање српског грађанског дискурса о љубави, браку и сексуалности?**

Ово питање испитује процес културног трансфера и адаптације, анализирајући како су идеје из Француске револуције, викторијанског морала и средњоевропских модела грађанске мушкости и женскости пренете у локални контекст. Посебна пажња посвећена је механизмима посредовања, односно улози периодике, образовних текстова

и књижевности у обликовању грађанског идентитета и норми романтичне љубави. У том контексту, анализира се и функција романа, нарочито девојачког романа као облика *bildungsromana*, у процесу социјализације и конструисања родних улога (Milinković 2013, 75–94).

Питање женске еманципације управо и јесте један од јаснијих показатеља културног трансфера извршеног током 19. века из Европе у Србију.

Тек крајем деветнаестог, тачније почетком двадесетог века, женски покрет у Србији добија све јаснију организациону форму и структуру (Пантелић 2023, 210, 212).

Настајање прве државне женске школе (Више женске школе) 1863. године представља значајан корак у институционализацији женског образовања у Србији, обликован ширим процесима културног трансфера и рецепције европских образовних модела, који су нашли израз и у реформама просветног законодавства из 1863. и 1882. године. У оквиру ових процеса у образовање се уводе предмети попут историје, књижевности, француског језика и педагогије, чиме се формирају нови модели образоване жене и грађанске женствености. Женске школе тако постају важан индикатор промене друштвене свести и кључан институционални простор трансформације родних улога. Паралелно са овим процесима, у српском јавном простору јављају се и ране артикулације захтева за женском еманципацијом, видљиве у текстовима ауторки попут Драге Дејановић и Савке Суботић, чији су интелектуални и политички ставови у великој мери обликовани у ширем средњоевропском културном контексту. Док Драга Дејановић превасходно кроз публицистичке и књижевне текстове артикулише значај образовања жена и критикује ограничења патријархалног поретка, деловање Савке Суботић обухвата и ангажман у оквиру женских добротворних и грађанских друштава у српској заједници у Угарској, усмерен ка унапређењу образовања и друштвеног положаја жена (Stojaković 2018).

Значај образовања жена Драга Дејановић јасно формулише у тексту *Еманципација Српкиња*, истичући: „Жене нашег времена, којим је умно мишљење науком развијено и којима се душевни круг знањем распространио, те жене не могу више натраг у онај скучени душевни круг, круг њихових прабаба...” (Дејановић 1871, 58).

2. Како се романтична љубав повезивала са институционализацијом брака и правним нормама у Србији друге половине 19. века, укључујући питање развода и права жена?

Ово питање истражује везу између приватног емоционалног живота и јавног, институционалног оквира, посебно у контексту грађанског и црквеног права. Фокус је на томе како су законске норме, пре свега Српски грађански законик, укључујући ограничења развода, старатељство над децом и права у браку, обликовале очекивања и праксе љубави и сексуалности. Посебна пажња посвећена је и правном и друштвеном положају ванбрачне деце, укључујући питања признања очинства, наслеђивања и социјалне легитимности, као важним показатељима начина на који су правни и морални поредак регулисали сексуалност и репродукцију. Питање такође испитује контрадикције између формалних правила и стварних свакодневних пракси, укључујући и двоструке моралне стандарде који су омогућавали мушкарцима већу слободу у сексуалном понашању, при чему су последице таквих пракси несразмерно погађале жене и ванбрачну децу.

3. На који начин су родне норме и хегемона мушкост обликовали представе и праксе романтичне љубави, сексуалности и брачних односа?

Питање испитује како су доминантни културни модели мушкост и женскости (хегемона мушкост и патријархални полни уговор) утицали на понашање и очекивања у љубавним и брачним односима. Посебан акценат је на репродукцији родне хијерархије кроз контролу женског тела, сексуалности и моралног понашања, као и на начине на које су мушкарци остваривали друштвену и емоционалну доминацију у приватној и јавној сфери.

Србија у другој половини 19. века почиње да се уобличава као друштво обележено напетостима између процеса модернизације и постојаности патријархалних образаца. У том контексту, институционална сфера се убрзано развија кроз устав и законе¹⁷, односно кроз формирање модерне националне државе као заједнице обележене доминацијом хегемоне мушкост. С друге стране, јавно женско деловање артикулише превасходно кроз хуманитарна друштва¹⁸ Док мушкарци делују кроз политичке

¹⁷ Од почетка Француске револуције, тумачење *Декларације о правима човека и грађанина* (26. август 1789) подразумевало је искључење жена из новоуспостављеног принципа политичке једнакости. Иако су жене стекле одређена грађанска права (нпр. у области наслеђивања и развода), статус политичког субјекта био је резервисан за мушкарце. О томе сведоче и рани захтеви Николе де Кондорсеа (1790) и Олимпије де Гуж (*Декларација права жене и грађанке*, 1791). Видети: *Gender and Revolution in Europe, 19th–20th Centuries*, EHNE енциклопедија.

¹⁸ Женско друштво, основано 1875. године под покровитељством краљице Наталије Обреновић, представља једно од првих институционализованих женских удружења у Србији, усмерено пре свега на хуманитарни и просветни рад (Милановић 2020, 41–42).

партије¹⁹, професионална и интелектуална удружења, и учествују у доношењу закона о Народној скупштини²⁰, жене остају искључене из формалне политичке сфере²¹. Стога је одговор на ово питање неопходно тражити и у женском јавном деловању, посебно у периодици, где се артикулише женско питање. Драга Дејановић се у том контексту издваја као ауторка која инсистира на образовању жена изван оквира брака и мајчинства (Марковић 1987, 68).

4. Како се приватна и јавна сфера љубави и сексуалности разликовала у грађанској култури, и на који начин је морал био подељен између ових сфера?

Ово питање истражује контрадикције између норми јавног грађанског морала и стварних приватних пракси. Посебан фокус је на двоструким моралним стандардима — док су женама прописиване строге норме сексуалног и емотивног понашања, мушкарцима је остављен простор за већу сексуалну слободу. Ова асиметрија није само нормативна, већ и практична: мушкарци истовремено учествују у сексуалним праксама које јавно осуђују, чиме се двоструки стандарди укоренењу као структурни елемент буржоаске културе, што јасно показују анализе дневничких записа и књижевних текстова код Питера Геја (*The Tender Passion: The Bourgeois Experience, Victoria to Freud*, 1986).

Истовремено, у раду се користи и појам двојаког морала, којим се означава раздвајање између јавно нормативно прописаног моралног поретка и приватних пракси које од тих норми одступају. Двојаки морал предреволуционарне западноевропске мисли завијорио се „на барјаку идеологије домаћинства” (Mišambled 2016, 194). До 19. века књиге о понашању жена освајају тржиште, нарочито у Лондону (Mišambled 2016, 195), док се хетеронормативност учвршћује кроз кампање против мастурбације и хомосексуалности. У том оквиру, хетеронормативност се успоставља као доминантни регулативни принцип који дефинише легитимне облике сексуалности и интимности,

¹⁹ Иако је Закон о политичким странкама у Србији донет 1881. године, различите политичке струје и групације деловале су и раније, као носиоци политичког живота (Jovanović 1990a).

²⁰ Први закон о Народној скупштини Србије донет је 28. октобра 1858. године. На основу њега сазвана је Светоандрејска народна скупштина (1858–1859), чиме је институционализован представнички систем и постављени темељи парламентарног живота у Србији (Istorija srpskog naroda 1983).

²¹ Жене у Србији током 19. и почетком 20. века нису поседовале бирачко право нити приступ представничким политичким институцијама. Пуно активно и пасивно бирачко право стекле су након Другог светског рата, у оквиру југословенског законодавства 1945–1946. године.

истовремено маргинализујући и санкционишући њихова одступања. У Србији, проституција током 19. века бележи значајан раст, а поједини извори указују на ширење полно преносивих болести већ у првој половини века (Јанковић и Михајловић 2014, 34). Ове појаве могу се тумачити као део шире хетеронормативне матрице²², у којој се сексуалност институционално организује кроз брак као нормативни оквир, док се истовремено одржавају паралелне праксе које од тог оквира одступају. У том контексту, грађански дом функционише као простор моралне норме, заснован на идеалу „анђела у кући“²³, насупрот простору јавности у којем се толеришу одступања од тих норми. Ипак, овај нормативни модел не искључује постојање активног сексуалног живота унутар брака. Како показује Питер Геј буржоаска култура 19. века препознавала је сексуално задовољство као део брачне хармоније, при чему је идеал умерености функционисао као кључни регулативни принцип (Gay 2002, 77–81).

Доношењем Српског грађанског законика 1844. године²⁴, којим се уз црквено право све прецизније регулише брачни однос, институционализује се хетеронормативни модел брака, уз истовремено правно подређен положај жене.²⁵

Стога се одговор на ово питање може тражити у анализи историје брака и проституције као међусобно повезаних друштвених пракси, које омогућавају разумевање двоструких моралних стандарда односно родно диференцираних норми понашања, као и двојаког морала, који се испољава као расцеп између јавно прописаног моралног поретка и приватних пракси које од тих норми одступају, што представља једну од кључних карактеристика грађанског друштва у Србији током друге половине 19. века.²⁶ Дневници Николе Крстића указују на постојање двоструких моралних стандарда, али и на јасан јаз између јавне улоге носиоца моралног поретка и приватних емотивних и сексуалних пракси. Слично томе, записи Танасија Миленковића сведоче о

²² Појам хетеронормативна матрица уводи Џудит Батлер (Judith Butler) у својој књизи *Nevolje s rodom* (1990).

²³ Идеал „анђела у кући“ (*angel in the house*) представља модел викторијанске жене, који подразумева моралну чистоту, покорност и везаност за приватну сферу дома. Израз је инаугурисао Ковентри Патмор у својој песми под тим именом из 1854. године, која представља модел домаће богиње, која је очигледно задржала чедност чак и као жена и мајка (Hughes 2014, para 4; Zaharijević 2010, 62).

²⁴ Српски грађански законик (1844) представља кључни правни оквир за регулисање брачних и породичних односа у Србији 19. века, заснован на комбинацији аустријског грађанског права, обичајних норми и канонског права Српске православне цркве (Svejić-Jančić 2009, 63).

²⁵ Према одредбама Српског грађанског законика, жена је у правном смислу била подређена мужу, са ограниченом правном способношћу у погледу имовине, старатељства и јавног деловања (Drašković; Popović Obradović, 1998, 11–15).

²⁶ О двоструком и двојаком моралу у европском контексту 19. века, који подразумева истовремено постојање различитих моралних стандарда за мушкарце и жене, као и раздвајање између јавног морала и приватних пракси, видети: Робер Мишамблед (2016) 178–195.

покушајима институционалне регулације проституције у урбаном простору Београда, али и о ограниченом домету те регулације, чиме се потврђује постојање двојаког морала као структурног обележја друштва. У ширем европском контексту, анализе Питера Геја, засноване на дневницима Артура Шницлера, показују да се исти образац може уочити и унутар западноевропске грађанске културе: мизогини ставови и двоструки стандарди коегзистирају са интензивним интимним праксама, док се истовремено одржава јаз између нормативног моралног дискурса и приватног понашања (Gay, 2002, 48–71).

Овако структурисан однос између нормативног морала и приватних пракси указује да се сексуалност у грађанском друштву не може разумети ван ширег оквира њене друштвене регулације. Посматрање начина на који је потиснута мушкост, тачније хомосексуалност (Šmale 2003), била третирана у процесу нормирања хетеронормативности у српском грађанском друштву друге половине 19. века представља важан аналитички сегмент разумевања граница дозвољеног сексуалног понашања. У том контексту, хомосексуалност се не конституише као стабилна идентитетска категорија, већ се третира као појединачни чин, одступање од норме које подлеже моралној и друштвеној санкцији. Како показује Ана Столић, ауторитети су хомосексуалност у овом периоду разумевали управо као учињено дело, а не као трајно обележје личности (Столић 2014, 20).

СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦИЈЕ

УВОД

ПРВИ ДЕО

ГРАЂАНСКА КУЛТУРА И МОДЕРНИЗАЦИЈА У СРБИЈИ У 19. ВЕКУ

- 1.1. Европски грађански морал 19. века: лице и наличје викторијанског морала
- 1.2. Процеси модернизације: европски културни трансфер у српском друштву
- 1.3. Хибридни карактер грађанске културе: спој западноевропских модела и локалних патријархалних образаца

1.3.1. Српска патријархална породица: обавезе и дужности супружника у грађанском браку

1.3.2. Српски грађански законик и црквено право као оквир родних односа

1.4. Настајање грађанске институције брака у модерној Србији

ДРУГИ ДЕО

РОМАНТИЧНА ЛЈУБАВ КАО КУЛТУРНА НОРМА

2.1. Наратив романтичне љубави у српској периодици

2.2. Лице и наличје грађанског Београда: студија случаја дневника Николе Крстића

2.3. Напетост између индивидуалне жеље и друштвене дужности у мемоарској грађи: мемоари Савке Суботић и Наталије Обреновић

2.4. Романтична љубав као културни трансфер: *Девојачки роман*

ТРЕЋИ ДЕО

СЕКСУАЛНОСТ И ПРОСТИТУЦИЈА КАО МЕХАНИЗМИ ДРУШТВЕНЕ КОНТРОЛЕ

3.1. Сексуалност као механизам културне и друштвене регулације

3.1.1. Двојак и двоструки морал у оквиру грађанског поретка

3.1.2. Регулација сексуалног понашања у српском грађанском друштву

3.1.3. Хетеронормативност и друштвена санкција девијације

3.2. Проституција као структурни елемент грађанског друштва

3.2.1. Проституција као „додатак дому“

3.2.2. Правна регулација проституције у Србији 19. Века

3.3. Морал, контрола и друштвена пракса: случај Танасија Миленковића

ЧЕТВРТИ ДЕО

ЕМОЦИЈЕ И РОДНИ СИСТЕМ

4.1. Емоције као културне праксе: теоријски и историјски оквир

4.2. Дискурзивно обликовање осећања: љубав, стид, чедност и пожуа

4.3. Женска периодика и формирање емоционалних режима: јавна и поетска реч Драге Дејановић

ПЕТИ ДЕО

СЛОБОДНА ЛЈУБАВ КАО КРИТИКА ГРАЂАНСКОГ ПОРЕТКА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 19. ВЕКА

5.1. Феминистички концепт слободне љубави у европском и српском контексту

5.2. Женска периодика као медиј артикулације слободне љубави: Драгиња Гавриловић

5.3. Слободна љубав као културна критика романтичних норми: Јелена Димитријевић

ЗАКЉУЧАК

ЛИТЕРАТУРА

5. Методе истраживања

Дато историографско истраживање заснива се на методолошком оквиру студија културе и примени квалитативне анализе периодике, дневника, мемоара и одабраних књижевних дела као извора за проучавање конструкције романтичне љубави у српском грађанском друштву 19. века. Овај приступ омогућава повезивање различитих типова извора са доминантним нормама, традиционалним праксама и емергентним моделима сентименталности, при чему се љубав анализира као друштвено и културно конструисан феномен. На тај начин истражује се однос између индивидуалног искуства и ширих културних и моралних структура.

Полази се од претпоставке да се значења романтичне љубави формирају у конкретном историјском контексту, те се настоје утврдити везе између анализираних феномена и друштвено-политичких и економских околности у којима они настају и функционишу.

Методолошки оквир истраживања заснива се превасходно на анализи наратива, која омогућава испитивање начина на које се љубав, морал и родни односи артикулишу у различитим типовима извора. Овај приступ усмерен је на реконструкцију значења,

образаца приповедања и начина представљања емоција унутар конкретног културног контекста, при чему се посебна пажња посвећује напетостима између индивидуалног искуства и нормативних културних образаца.

Анализа наратива допуњује се елементима анализе дискурса, у мери у којој омогућава сагледавање ширих нормативних оквира и културних матрица које дефинишу поље могућег говора о љубави, браку и сексуалности. На тај начин омогућено је повезивање индивидуалних приповедних структура са доминантним моралним и друштвеним нормама.

Посебно место у истраживању заузима анализа периодике, која се не посматра искључиво као историјски извор, већ као активан простор културне производње значења. Периодика се анализира као медиј кроз који се обликују и регулишу представе о љубави, браку, сексуалности и родним улогама у грађанском друштву друге половине 19. века, са посебним фокусом на процесе културног трансфера, односно адаптације западноевропских модела у локални контекст.

Поред периодике, у истраживање се укључују мемоари Савке Суботић и Наталије Обреновић, као и дневници Николе Крстића и Танасија Миленковића — који се анализирају као студије случаја. Кроз квалитативну интерпретативну анализу ових извора испитује се начин на који се грађански морал и нормативни обрасци љубави рефлектују у личним доживљајима, афективним односима и свакодневним праксама. Овај микроаналитички приступ омогућава упоређивање јавног дискурса о љубави и моралу, артикулисаног у периодици, са његовим приватним одразом у дневничким и мемоарским записима, чиме се открива сложеност културне регулације емоција у грађанском друштву.

Истраживање укључује и контекстуалну анализу, којом се анализирани извори смештају у шири историјски, правни и институционални оквир 19. века. У том смислу, посебна пажња посвећена је правним и црквеним прописима о браку, положају жена и породичним односима, као и образовним и моралним дискурсима који су учествовали у обликовању грађанске идеологије.

Комбиновањем анализе наратива, елемената анализе дискурса и контекстуалног приступа, методолошки оквир омогућава целовито сагледавање начина на које су се у грађанској култури Србије друге половине 19. века конструисали емоционални режими, родни идентитети и моралне норме које су дефинисале љубав, брак и сексуалност.

6. Очекивани резултати и научни допринос

Научни допринос истраживања

Истраживање има за циљ да кроз повезивање периодичних извора и приватних записа реконструише емоционалне и моралне режиме грађанског друштва Србије у другој половини 19. века. У том оквиру, разрађује се концепт романтичне љубави као културне норме и места преплитања традиционалних и модерних вредности, при чему се љубав анализира као кључна категорија у процесу обликовања родних односа и грађанског морала.

Дисертација пружа нову перспективу у проучавању историје рода и хегемоне мушкости, сагледавајући их у контексту културних и друштвених трансформација које прате процес модернизације Србије. Посебан научни допринос огледа се у методолошком повезивању анализе периодике и его-докумената, чиме се отвара могућност за сложеније разумевање односа између јавних дискурса и приватних искустава. На тај начин, истраживање доприноси даљем развоју мултидисциплинарних приступа у оквиру историје емоција, културне историје и родних студија.

Друштвени допринос истраживања

Дисертација има друштвени значај јер омогућава дубље разумевање историјских процеса који су обликовали емоционалне, моралне и родне норме у српском друштву. Анализа романтичне љубави, брака и сексуалности кроз јавне и приватне изворе доприноси сагледавању културних образаца који и даље утичу на савремене представе о партнерству, љубави и родним улогама.

Резултати истраживања могу имати примену у образовном и културном контексту, посебно у интерпретацији историјских корена савремених родних односа, као и у подстицању критичког преиспитивања нормативних модела који обликују друштвене праксе.

Резултати претходних истраживања

Досадашња истраживања у области историје емоција, родних студија и културне историје пружила су значајне теоријске и методолошке оквире, али су у српском контексту и даље фрагментарна.

Истраживања која се ослањају на периодичу 19. века као историјски извор углавном су била усмерена на политички, национални и информативни садржај штампе, док су дискурси о љубави, браку, моралним нормама и родним односима остајали у другом плану или су анализирани фрагментарно²⁷.

Употреба примарних извора, као што су дневници Николе Крстића и Танасија Миленковића, као и мемоари Савке Суботић и Наталије Обреновић, у комбинацији са анализом периодике, омогућава увид у интеракцију између јавног дискурса и приватног емоционалног искуства. Тај аналитички спој до сада није био предмет систематске обраде у домаћој историографији.

Оваквим приступом дисертација попуњава значајну празнину у истраживањима историје емоција, родних односа и културе модерне Србије.

Списак селективне литературе

Abot, Elizabet. 2014. *Istorija braka*. Beograd: Geopolitika.

Ahmed, Sara. 2010. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.

Ahmed, Sara. 2014. *The Cultural Politics of Emotion*. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Asun, Pol-Loran. 2017. *Lakan*. Loznica: Karpos.

²⁷ О српској периодици друге половине 19. века, укључујући омладинску и женску штампу, видети радове који ову грађу користе као историјски извор за анализу друштвених и културних процеса, нпр. Витомир Вулетић, „Уједињена омладина српска и друштвени положај жене“, у: Л. Перовић (ур.); Ивана Пантелић, „Ослобођење женскиња: Прве српске феминисткиње и њихови европски узорци“, у: Марковић (ур.), *Културни трансфер Србија–Европа у 19. веку*, Београд, 2023, 197–215; као и Ана Столић, чији радови указују на значај периодике у контексту историје рода и јавне сфере, те Горана Стојаковић, која се бави историјом женског покрета и друштвеним контекстом у којем се развија женска штампа.

- Barać, Stanislava (2015). *Feministička kontrajavnost: žanr ženskog portreta u srpskoj periodici 1920–1941*. Beograd: Institut za književnost i umetnost (Serija: Istorija srpske književne periodike, 26). (ćirilični tekst)
- Bašić, Ivana (2021). *Ljubavne niti: koncepti ljubavi u evropskoj i srpskoj kulturi*. Beograd: Etnografski institut SANU. (ćirilični tekst)
- Benjamin, Jessica. 1988. *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination*. New York: Pantheon Books.
- Bešić, Miloš. 2019. *Metodologija društvenih naka*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Blagojević, Jelisaveta i Olga Dimitrijević (ur.). 2014. *Među nama: neispričane priče gej i lezbejskih života*. Beograd: Hartefakt Fond.
- Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994.
- Burke, Peter. *Cultural Hybridity*. Cambridge: Polity Press, 2009.
- Bok, Gizela. 2005. *Žena u istoriji Evrope: Od srednjeg veka do danas*. Beograd: CLIO.
- Burns, Angela Mary. 2000. *Professions of love: the discursive construction of love and romance in intimate heterosexual relationships*. PhD thesis, The Open University.
<https://oro.open.ac.uk/54177/1/323261.pdf>
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Dejanović, Draga. 1871. *Javno predavanje: Emancipacija Srпкиnja*. Objavljeno u *Mlada Srbadija*.
- Dejanović, Draga. 1871. *Javno predavanje: Dve tri reči srпкиnjama*. Objavljeno u *Mlada Srbadija*.
- Dejanović, Draga. 1871. *Javno predavanje: Srpskim majkama*. Objavljeno u *Mlada Srbadija*.
- Deretić, Nataša. 2011. *Ustanova braka u kontekstu društveno ekonomskih dešavanja u Srbiji u 19. veku*, 2011. <https://singipedia.singidunum.ac.rs/izdanje/40603-ustanova-braka-u-kontekstu-drustveno-ekonomskih-desavanja-u-srbiji-u-xix-veku>, Naučni skup.
- De Bovoar, Simon. 1982. *Drugi pol I: Činjenice i mitovi*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- De Bovoar, Simon. 1982. *Drugi pol II: Životno iskustvo*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Dimitrijević, Jelena J. 2022. *Pisma iz Niša: o haremima*. Beograd: Delfi knjižare.
- Dimitrijević, Jelena J. 2021. *Sve Jelenine priče*. Beograd: Delfi knjižare.
- Dojčinović, Biljana. 1993. *Ginokritika. Rod i proučavanje književnosti koju su pisale žene*. Beograd: Književno društvo Sveti Sava.

- Dučić, Nićifor. 1871. *Iskrena riječ Srpkinjama*. U *Mlada Srbadija*. Beograd: broj 10, godina II. https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/casopisi_pretrazivi_po_datumu/P_390/1871/05/b010#page/0/mode/1up
- Dražković, Marija; Popović Obradović, Olga (1998). „Pravni položaj žene prema Srpskom građanskom zakoniku (1844–1946)“ u: Latinka Perović (ur.), *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka: Položaj žene kao merilo modernizacije*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Caird, Mona. 1897. *The Morality of Marriage and Other Essays on the Status and Destiny of Woman*. London: George Redway.
- Clark, Anna. 2005. *Female Sexuality from: The Routledge History of Women in Europe Since 1700*. Routledge. <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203969120.ch3>
- Connell, R. W. 1995. *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Chodorow, Nancy. 1974. *Family Structure and Feminine Personality. In Women, Culture and Society*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Chodorow, Nancy. 1978. *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: Univ. of California Press.
- Cvejić Jančić, Olga, „Brak između prošlosti i budućnosti“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2/2009, Novi Sad, 2009, str. 63–87.
- Cvetković, Kosara (ur). 1913. *Viša ženska škola u Beogradu: Pedesto-godišnjica 1863-1913*. Beograd: Štamparija Dositj Obradović.
- Engels, Fridrih. 1979. *Poreklo porodice, privatne svojine i države*. Beograd: Prosveta, 16-56.
- Elis, Hevlok Henri. 1927. *Ljubavna veština*. Beograd: Napredak.
- Elis, Hevlok Henri. 1968. *O životu i seksu*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Fridan, Beti. 2010. *Problem koji nema ime*. U *Genero: časopis za feminističku teoriju i studije kulture* 14: 215-233.
- Frojd, Sigmund. 1981. *O seksualnoj teoriji: Totemi i tabui*. Beograd: Matica Srpska.
- From. Erik. 1985. *Umeće ljubavi*. Zagreb: Naprijed.
- Fuko, Mišel. 1978. *Istorija seksualnosti*. Beograd: Prosveta.
- Furieux, Holly. 2014. *Victorian sexualities*. <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/victorian-sexualities>
- Gavrilović, Draginja. 2020. *Devojački roman*. Beograd: Broš.
- Gallop, Jane. 1982. *The daughter's seduction: feminism and psychoanalysis*. New York: Cornell University Press.
- Gay, Peter. *The Bourgeois Experience: Victoria to Freud, Volume II: The Tender Passion*. New York: Oxford University Press, 1986.

- Gay, Peter. *The Bourgeois Experience: Victoria to Freud, Volume IV: The Naked Heart*. New York: Oxford University Press, 1995.
- Gay, Peter. 2002. *Schnitzler's Century: The making of middle-class culture: 1815-1914*.
- Goldman, Ema. 1911. *Mary Wollstonecraft, Her Tragic Life and Her Passionate Struggle for Freedom*. <http://www.marxists.org/reference/archive/goldman/works/1911/wollstonecraft.htm>
- Goldman, Ema. 2001. *Anarhizam i feminizam: eseji*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Goldman, Ema. 1931. *Living my life*. The Anarchist Library. <http://theanarchistlibrary.org/library/emma-goldman-living-my-life>
- Grand, Sarah. 1897. *The Beth Book*. New York: D. Appleton. <http://www.gutenberg.org/files/28088/28088-h/28088-h.htm>
- Grant, Allen. 1895. *The Woman Who Did*. <http://www.gutenberg.org/files/4396/4396-h/4396h.htm>
- Goldman, Ema. 2001. *Anarhizam i feminizam: eseji*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Habermas, Jürgen. 2012. *Javno mnjenje*. Novi Sad: Meditteran.
- Harvey, Karen. 2002. *The Century of Sex? Gender, Bodies, and Sexuality in the Long Eighteenth Century*. The Historical Journal, Vol. 45, No. 4, pp. 899-916, Cambridge University Press. <http://www.jstor.org/stable/3133533>
- Hauch, Gabriella. 2021. *Gender and revolution in Europe, 19th-20th centuries*. Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe [online], <https://ehne.fr/fr/encyclopedie/auteur-e-s/gabriella-hauch>.
- Hobsbawm, Eric. *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914–1991*. 1995. London: Abacus.
- Hughes, Kathryn. 2014. *Gender roles in the 19th century*. <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/gender-roles-in-the-19th-century>
- Heilmann, Ann. 1996. *Mona Caird (1854-1932): wild woman, new woman, and early radical feminist critic of marriage and motherhood*. United Kingdom: University of Bradford. In Women's History Review, Volume 5, Number 1.
- Heilmann, Ann. 2004. *New woman strategies: Sarah Grand, Olive Schreiner, and Mona Caird*. Manchester: Manchester University Press.
- Haaland, Bonnie. 1993. *Emma Goldman: Sexuality and the Impurity of the State*. New York: Black Rose Books.

- Hegel, Georg Vilhelm Fridrih. 1989. *Osnovne crte filozofije prava*. 287-302. Sarajevo: Svjetlost.
- Hegel, Georg Vilhelm Fridrih. 1964. *Osnovne crte filozofije prava*. 150-156. Sarajevo: Svjetlost.
- Illouz, E. 1997. *Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Ignjatović, Tanja. 2011. *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranih ranog odgovora zajednice*. Beograd: Rekonstrukcija ženski fond.
- Istorija srpskog naroda, knj. VI-1: *Od Prvog srpskog ustanka do Berlinskog kongresa (1804–1878)*. 1983. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Janković, Ivan. Mihajlović, Veljko. 2014. *Ilustrovanja istorija jedne beogradske bludnice i njene borbe za ustavna prava 1813-1851*. Beograd: Čigoja štampa. (ćirilični tekst)
- Jovanović, Slobodan. 1990. *Druga vlada kneza Mihaila*. U: *Vlada Milana Obrenovića I*. Beograd: BIGZ. (ćirilični tekst)
- Jovanović, Slobodan. 1990. *Ustavobranitelji i njihova vlada (1838–1858)*. Beograd: BIGZ. (ćirilični tekst)
- Jovanović, Vladimir. (1997). „Prostitucija u Beogradu u 19. veku“. *Godišnjak za društvenu istoriju*, IV(1), 8–24. (ćirilični tekst)
- Karen, Offen. 2000. *European Feminisms, 1700–1950: A Political History*. Stanford: Stanford University Press.
- Kej, Elen. 1919. *Ljubav i etika*. Beograd: S. B. Cvijanović.
- Kej, Elen. 19~a. *Eseji o ljubavi i braku*, Knjiga prva. Beograd: Panteon.
- Kej, Elen. 19~b. *Eseji o ljubavi i braku*, Knjiga druga. Beograd: Panteon.
- Kej, Elen. 19~. *Eseji o ljubavi i braku*, Knjiga treća. Beograd: Panteon.
- Kej, Elen. *Izbor ljubavi*. Beograd: Svet. S. Debejević.
- Kollontai, Alexandra. 1911. *Love and New Morality*. In a pamphlet compiling *Sexual Relations and the Class Struggle* and *Love and the New Morality* (pages 15-26). Translation by Alix Holt. Published by the Falling Wall Press, 1972.
- <https://www.marxists.org/archive/kollonta/1911/new-morality.htm>
- Kollontai, Alexandra. 1927. *Red love*. New York: Seven Arts Publishing Co.
- <https://www.marxists.org/archive/kollonta/red-love/index.htm>
- Kollontai, Alexandra. 1909. *The Social Basis of the Woman Question*. In Alexandra Kollontai, *Selected Writing* (1977). Allison & Busby.
- Kollontai, Alexandra. 1921. *Sexual Relations and the Class Struggle*. In Alexandra Kollontai, *Selected Writing* (1977), Allison & Busby.

- Kolontaj, Aleksandra. 1934. *Slobodna ljubav*. Zagreb: M. Kelovića.
- Kropotkin, Petar. 2012. *Anarhizam i moral*. Beograd: Altomedia.
- Krstić, Nikola. 2005. *Dnevnik: Privatni i Javni život I*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Krstić, Nikola. 2005. *Dnevnik: Privatni i Javni život II*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Krstić, Nikola. 2006. *Dnevnik: Privatni život I*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Krstić, Nikola. 2007. *Dnevnik: Privatni život II*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Knjiženstvo: teorija i istorija ženske književnosti na srpskom jeziku do 1915. godine*. „Jelena J. Dimitrijević“. Beograd: Projekat Knjiženstvo. Dostupno na:
<http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/autorke/jelena-j-dimitrijevic> (pristupljeno 6. 6. 2026).
- Lacan, Žak. 1983. *Spisi*. Beograd: Prosveta.
- Locke, John. 1988. *Two Treatises of Government*. Edited by Peter Laslett. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mangum, Teresa. 1998. *Married Middle Brow, and Militant: Sarah Grand and the New Woman Novel*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Marković, Svetozar 1869. *Obmane srpske*.
<https://www.marxists.org/srpshrva/biblioteka/markovic/1869/1-lat.htm>
- Marković, Svetozar, 1872. *Srbija na Istoku*.
<https://www.marxists.org/srpshrva/biblioteka/markovic/1872/srbija-na-istoku/3.htm>
- Marković, Svetozar. 1987. Celokupna dela, knjiga II. Beograd: Narodna knjiga.
- Marković, Slobodan G. 2014. *Pesimistička antropologija Zigmunda Frojda*. Beograd: Dosije.
- Markovich, Slobodan G. 2023. *European Cultural Transfer in 19th-Century Serbia and How to Analyse the Europeanisation of Serbia*, in Idem (ed.), *Cultural Transfer Europe-Serbia: Methodological Issues and Challenges*. Belgrade: FPN and Dosije, 37-94.
- Markovich, Slobodan G. 2025. *Modern Serbia and Europe*, in Idem (ed.), *Serbia and the Balkans: Three Centuries of Ebrace with Europe*. Belgrade: ZBW and Faculty of Political Science, 39-137.
- Mil, Džon Stjuart, i Herijeta Tejlor Mil. 1995. *Rasprave o jednakosti polova*. Beograd: Filip Višnjić.
- Mil, Džon Stjuart. 2008. *Potčinjenost žena*. Beograd: Službeni glasnik.
- Milanović, Jasmina. 2020. *Žensko društvo (1875–1942)*. Beograd: Službeni glasnik; Institut za savremenu istoriju.
- Millett, Kate. 1970. *Sexual Politics*. New York: Doubleday.
- Milenković Tanasije. 2023. *Tasin dnevnik I: Zapisi prvog srpskog policajca*. Beograd: Portalibris.

- Milenković Tanasije. 2024. *Tasin dnevnik II: Zapisi prvog srpskog policajca*. Beograd: Portalibris.
- Milinković, Jelena. 2013. „Devojački roman kao Bildungsroman“. *Književna istorija* 45 (149): 75–94.
- Milošević-Đorđević, Nada (ur.). 2021. *Život i stvaralaštvo žena članova Srpsko učeno društvo, Srpska kraljevska akademija i Srpska akademija nauka i umetnosti: Tom 1*. Beograd: SANU.
- Mitchell, Juliet. 1974. *Psychoanalysis & Feminism*. New York: Basic Books.
- Mišambled, Rober. 2016. *Orgazam i Zapad: Istorija užitka od XVI veka do danas*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Morus, Richard Lewinsohn. 1959. *Historija seksualnosti*. Zagreb: Zora / Naprijed.
- Obrenović, Natalija. 2016. *Moje uspomene*. Beograd: Srpska književna zadruha.
- Pantelić, Ivana. 2023. *Oslobođenje ženskinja: Prve srpske feministkinje i njihovi evropski uzori* u Marković (ur), *Kulturni transfer Srbija-Evropa u 19. veku*, Beograd: Institut za evropske poslove i Dosije studio. str. 197-215.
- Popović, Marko, Ristović, Milan, Timotijević, Miroslav. 2012. *CLIO. Istorija privatnog života u Srba*. Beograd.
- Pykett, Lyn. “Portraits of the Artist as a Young Woman: A Representation of the Female Artist in the New Woman Fiction of the 1890’s” in Nicola Diane Thompson (Ed) *Victorian Women Writers and the Women Question*, UK: Cambridge UP, 1999.
- Pejtmen, Kerol. 2001. *Polni ugovor*. Beograd: Feministička 94.
- Radovanović, Stevan. 1981. *Srpske pesnikinje XIX veka*. Beograd: 9 maj.
- Reddy, William M. 2001. *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenwein, Barbara H. 2006. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca: Cornell University Press.
- Rose, Jacqueline. 1982. *Feminine Sexuality: Jacques Lacan and the Ecole Freudienne*. London: Macmillan.
- Ruso, Žan Žak. 1989. *Emil ili o vaspitanju*. Beograd: Estetika.
- Scott, Joan W. 1986. “Gender: A Useful Category of Historical Analysis.” *American Historical Review* 91 (5): 1053–1075. <https://doi.org/10.2307/1864376>
- Shulman, Alix Kates. 1988. *Red Emma Speaks: An Emma Goldman Reader*. New York: Humanity Books.
- Simić, Marina. 2023a. *Kulturni transfer i antropološka analiza u: Cross-Cultural Theories and Research*. Beograd: FPN, 87–98.

- Simić, Marina. 2023b. "The Idea of Cultural Transfer in Anthropology", in Slobodan G. Markovich (ed.), *Cultural Transfer Europe-Serbia: Methodological Issues and Challenges*. Belgrade: FPN and Dosije, 93-108.
- Subotić, Savka. 2008. *Uspomene*. Novi Sad: Matica srpska.
- Summerfield, Penny. 2019. *Histories of the Self: Personal Narratives and Historical Practice*. London; New York: Routledge.
- Svirčev, Žarka. 2018. *Portret prethodnice: Draga Dejanović*. Bečej: Gradsko pozorište.
- Spasović B, Ivana. 2023. *Julijin balkon s pogledom na slobodu i druge priče iz 19. veka*. Beograd: Ključ.
- Stojaković, Gordana. 2018. *Savka Subotić: žena koja ništa nije prećutala*. Novi Sad: Akademska knjiga. (ćirilični tekst)
- Stolić, Ana. 2015. *Sestre Srпкиnje: Pojava pokreta za emancipaciju žena i feminizma u Kraljevini Srbiji*. Beograd: Evoluta. (ćirilični tekst)
- Streitmatter, Rodger. 2001. *Voices of Revolution: The Dissident Press in America*. Columbia: University Press.
- Tomić, Svetlana (ur.). 2013. *Valorizacija razlike: Zbornik radova sa naučnog skupa o Dragi Gavrilović (1854–1917)*. Beograd: KIZ Altera. (ćirilični tekst)
- Trask, Haunani-Kay. 1986. *Eros and Power: The Promise of Feminist Theory*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Vance, S. Carole. 1985. *Pleasure & Danger: Exploring Female Sexuality*. Berkeley Journal of Sociology, Vol. 30, pp. 205-212, Regents of the University of California
<http://www.jstor.org/stable/41035350> .
- Vasiljević, Lidija. 2017. *Feminističke kritike; Pitanje braka, porodice i roditeljstva*.
<https://princip.info/2017/02/03/lidija-vasiljevic-feministicke-kritike-pitanja-braka-porodice-i-roditeljstva/#rf8-19712>
- Viks, Džefri. 2019. *Šta je istorija seksualnosti?* Novi Sad: Knjiga 51.
- Vujošević, Dušan. 2015. *Gej knjiga*. Beograd: Ukronija.
- Vuletić, Vitomir. 1998. „Ujedinjena omladina srpska i društveni položaj žene“. U: Latinka Perović (ur.), *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka: Položaj žene kao merilo modernizacije*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 235–250.
- Vuletić, Aleksandra. 2002. *Porodica u Srbiji sredinom 19. veka*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vuletić, Aleksandra. 2008. *Brak u Kneževini Srbiji*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Vuletić, Aleksandra. 2008. *Bračna politika u kneževini Srbiji*. Istorijski časopis, Vol. LVII str. 283-298.

- Vulstonkraft, Meri. 1994. *Odbrana prava žena: Sa kritičkim opaskama na politička i moralna pitanja*. Beograd: Filip Višnjić.
- Zaharijević, Adriana. 2010. *Postajanje ženom*. Beograd: RŽF.
- Zaharijević, Adriana. 2014. *Ko je pojedinac? Genealoško propitivanje ideje građanina*. Beograd: Karpos.
- Šmale, Wolfgang. 2003. *Istorija muškosti*. Beograd: CLIO.
- Šmale, Wolfgang. 2003. *Muškost i građanski moral u Evropi*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Helsinške Sveske. 2006. Broj 23. *Žene i deca: Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava.
- Williams, Raymond. 1958. *Culture and Society 1780–1950*. London: Chatto & Windus.
- Williams, R. 1961. *The Long Revolution*. London: Chatto & Windus.
- Williams, R. 1977. *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Časopisi:

- Mlada Srbadija*. 1870-1872. Novi Sad: Ujedinjena omladina srpska.
- Javor*. 1862-1893. Novi Sad: Jovan Jovanović Zmaj (ur.).
- Bubanj*. 1896-1899. Beč: Srpska omladina bečka.
- Domaćica*. 1879-1914. Beograd: Žensko društvo.
- Ženski svet*. 1886-1894. Novi Sad: Dobrotvorna zadruga Srpkinja Novosatkinja.

1. Списак објављених радова кандидата

- Mardonović, Minja. 2022. „Feministički koncept slobodne ljubavi: Ema Goldman.” *Hereticus* 20 (3–4): 164–185.
- Mardonović, Minja. 2026. „Autobiografija kao teorija – Ema Goldman, slobodna ljubav i politika nepripadanja.” *Politička revija*, Online First. doi: 10.5937/pr88-64314.

Mardonović, Minja. „Institucija braka kao političko-pravni mehanizam: ugovor, država i feministička kritika.” Knjiženstvo 16 (u štampi).²⁸

2. Радна биографија кандидаткиње

Основне академске студије политикологије завршила је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. На истом факултету завршила је мастер академске студије културологије – Студије рода, одбранивши мастер рад под насловом: „Ема Голдман о браку и слободној љубави“. Тренутно је студенткиња докторских академских студија културологије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

Током академског усавршавања похађала је Алтернативни програм женских студија Центра за женске студије и истраживања рода, Школу људских права Београдског центра за људска права, програм „Увод у квир теорију“ Центра за квир студије, Универзитет социјалдемократије Фондације Фридрих Еберт, као и бројне домаће и међународне програме посвећене људским правима, родној равноправности, феминистичкој теорији и регионалној сарадњи. Њена истраживачка интересовања обухватају студије културе, родне студије, историју емоција, историју сексуалности и културну историју модерне Србије, са посебним фокусом на конструкцију романтичне љубави, брака и женског субјективитета. Поред академског рада, бави се књижевним и јавним ангажманом у области културе, рода и феминистичке мисли. Ауторка је романа „Јефимија, жена која чека“ и „Јефимија, жена која неће“, у којима тематизује питања љубави, брака, сексуалности, репродуктивних права и женске аутономије. Ауторка је и документарног филма „Кисмет“, реализованог у оквиру пројекта Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС). Као ауторка и колумнисткиња сарађивала је са више медија и портала, пишући о питањима родне равноправности, женских права, културе и друштвених промена. Учествовала је у бројним регионалним и међународним иницијативама посвећеним положају жена, људским правима и феминистичком активизму.

Говори енглески језик, а служи се италијанским језиком.

²⁸ Рад је прихваћен за објављивање у часопису Књиженство, бр. 16, у децембру 2026. године, након две позитивне рецензије. Потврда уредништва је приложена уз документацију.

